

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ОЦІНКА РОЗПОДІЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА РІВНЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

У цій статті розглядається розподіл сільськогосподарських підприємств України відносно їх розміру та аналізуються відносні показники ефективності – валовий дохід на га сільськогосподарських угідь та показники урожайності. В статті розглянуто аналіз групування сільськогосподарських підприємств України за їх розміром (площею сільськогосподарських угідь) на основі статистичних даних і наведено графічну оцінку впливу середнього розміру господарств на рівень урожайності. Крім цього, авторами розглянуто рівень монополізації сільськогосподарських угідь через розрахунок коефіцієнту Джині та побудови графіку кривої Лоренца на основі офіційної статистичної інформації. Більш деталізований аналіз було здійснено на основі даних Рівненської області: проаналізовано дані про площу сільськогосподарських угідь та розміри виробництва продукції.

Ключові слова: структура аграрного сектору економіки; рівень концентрації на ринку землі; монополізація аграрного сектору економіки; коефіцієнт Джині; крива Лоренца.

Постановка проблеми. Досягнення сталості ведення аграрного виробництва є однією з передумов досягнення продовольчої та економічної безпеки держави в цілому, зважаючи на надзвичайно важливе значення сектору для національного господарства. В умовах воєнного стану критичність підтримання сільськогосподарського виробника стає все більш актуальним, оскільки закладає підґрунтя для збереження фінансово-економічної стабільності, залишаюся одним з нечисленних стабільних джерел бюджетних та валютних надходжень. Тому розуміння відмінностей між окремими агропідприємствами, досягнуте на основі групування та наукового співставлення, є важливим для розуміння процесів у сільському господарстві, а оцінка рівня монополізації та концентрації на ринку сільськогосподарських угідь є невід'ємним кроком для пошуку

раціональних шляхів державного регулювання з огляду на критерій сталості аграрного сектору та рівня його захищеності від потенційних змін ринкової кон'юнктури.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В наукових публікаціях іноземних науковців (N. Guiomar, A. Guarín, K. L. Hassall, J. A. Gómez-Limón) здійснюється типологізація дрібних господарств на рівні факторного аналізу та кластеризація для групування господарств за структурними та соціально-економічними ознаками, групування ферм у межах однієї агросистеми за економічними показниками продуктивності, для таргетування інструментів підтримки. В основному застосовується методика ієрархічної агломеративної кластеризації за методом Ворда [1; 2].

З українських досліджень слід відмітити досягнення І. Божидай, М. Ситницького, О. Станіної, Л. Зомчак, А. Паламар та Н. Ковшун в яких здійснюється кластерний аналіз результатів діяльності агровиробників України для формування однорідних груп, з акцентом на стійкість на безпеку, виокремлення регіональних типів агросектору [3; 4; 5; 6; 7]. Проте, на нашу думку, питання групування в поєднанні з дослідженням монополізації доступу до сільськогосподарських угідь, рівня концентрації ринку з огляду на мету досягнення сталого розвитку аграрного сектору України вивчені недостатньо.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка відмінностей між окремими агропідприємствами за їх розміром, виявлення основних тенденцій та ризиків монополізації ринку сільськогосподарських угідь та окреслення напрямів покращення його регулювання.

Основними завданнями дослідження є оцінка динаміки урожайності вирощування основних сільськогосподарських культур рослинництва, динаміки та структури підприємств на основі їх групування за розміром, оцінювання залежності середньої урожайності від середньої площі угідь підприємств різних груп, оцінювання рівня концентрації сільськогосподарських земель в Україні в цілому та в Рівненській області зокрема і окреслення висновків стосовно тенденцій розвитку аграрного сектору з точки зору досягнення сталості його функціонування.

Виклад основного матеріалу. Збереження різноманітності сільського господарства, уникнення його монополізації в руках великих агрохолдингів може мати вирішальне значення для підтримання стабільності функціонування аграрного сектору в часи економічних та інших криз. Господарства населення поступово

втрачають частку у виробництві порівняно з агропідприємствами – зокрема в тваринництві. Тому проаналізуємо яким чином тенденції розвитку сільського господарства відображаються на структурі основних його ланок – виробників сільськогосподарської продукції.

Держстат України проводить класифікацію підприємств аграрного сектору за площею їх сільськогосподарських угідь залежно від того, скільки гектарів сільськогосподарських угідь перебуває у їхній власності або користуванні. Державна служба статистики України (Укрстат, *прим. авт.*) формує показник «сільськогосподарські угіддя, які були у власності та користуванні» [8]. Згідно з класифікацією Державного комітету статистики України, виділяють кілька груп господарств – до 10 га, від 10 до 20 га, від 20 до 50 га, від 50 до 100 га, 100–200 га, 200–500 га, 500–1000 га, 1000–2000 га, 2000–3000 га і більше 3000 га. Нами було проаналізовано динаміку чисельності підприємств, що були включені Укрстатом в кожен з цих груп, з 2018 до 2024 року. Результати аналізу показані на рисунку. Для зручності аналізу підприємства перших 4-х груп були укрупнені до однієї макрогрупи – за площею до 100 га – і вони, на нашу думку, і можуть вважатися традиційними сімейними фермерськими господарствами – з незначною площею, проте значною поширеністю за кількістю серед аграрних виробників України. На жаль, ми бачимо, що чисельність якраз цього прошарку сільськогосподарських виробників неухильно зменшується протягом всього періоду аналізу, скоротившись від близько 23 до 13 тис. Якщо графічно продовжити цю тенденцію, візуально можна визначити, що сегмент дрібного фермерства обсягом до 100 га на підприємство може повністю зникнути, а земля буде передана у користування більш потужним підприємствам, які і так уже контролюють значні земельні масиви. Відмітимо, що йде мова в більшості випадків не про власність на землю, але про права довгострокової оренди земель сільськогосподарського призначення. Проте право першочергового продовження договорів та першочергового викупу орендарем, яке передбачене українським законодавством, фактично фіксує права на користування цими землями на неокреслений тривалий відрізок часу.

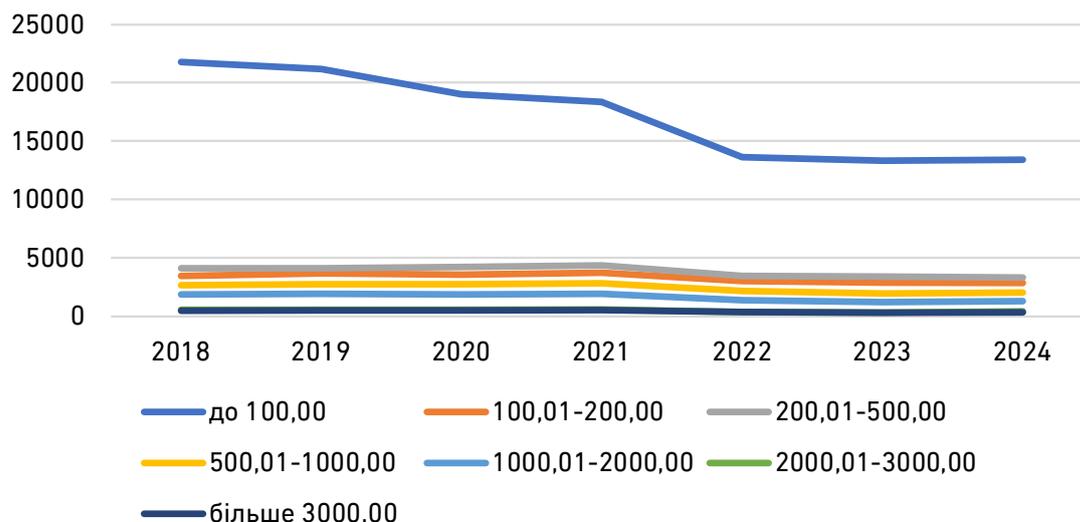

Рис. 1. Динаміка кількості підприємств за групами, 2018–2024 рр.
Джерело: Державна служба статистики України [8]

Якщо уважно подивитися на наведений вище рисунок, можна відмітити, що по мірі укрупнення господарств темпи зниження їх кількості знижуються, а чисельність найбільших господарств з земельним банком більше 3000 га навіть незначно збільшується після падіння 2021–2022 років, яке було характерним для всіх груп підприємств. Подальший аналіз дозволив нам виявити, що фактично існує чітка залежність між розміром господарств та рівнем їх середньої урожайності.

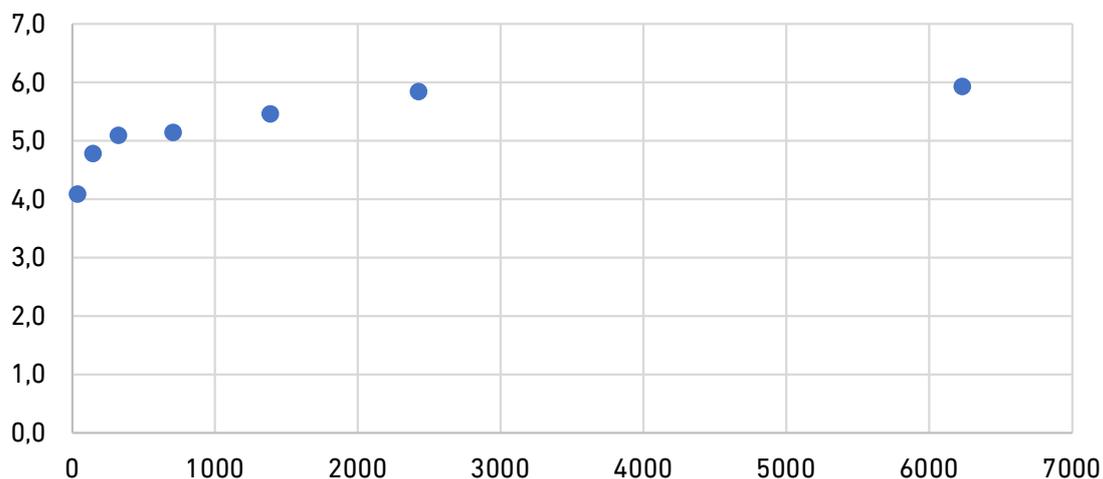
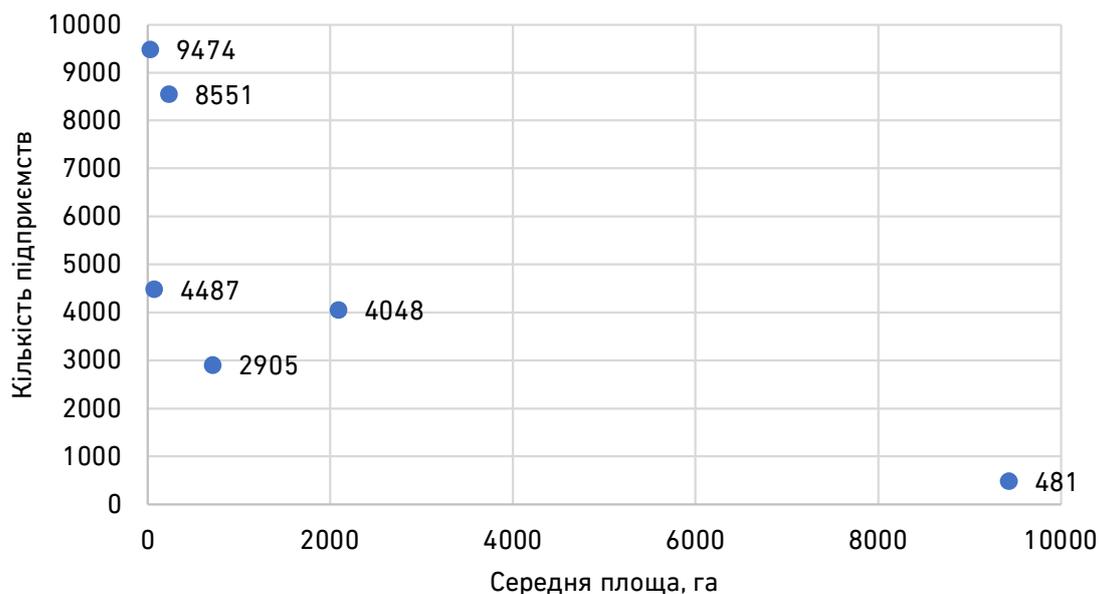

Рис. 2. Залежність урожайності від середньої площі угідь підприємства в 2024 році

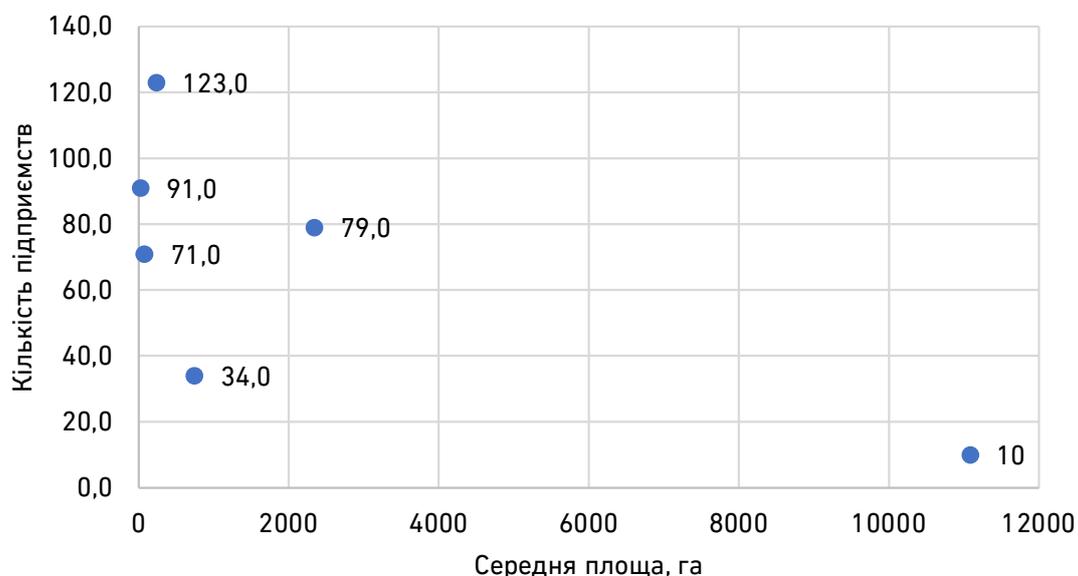
Джерело: Державна служба статистики України [8]

Як бачимо, чим більше підприємство, тим на більшу урожайність воно може очікувати. Якщо найдрібніші виробники мали середню урожайність на рівні 4 т/га, то уже підприємства, які обробляють від 1000 до 2000 га угідь характеризуються рівнем урожайності 5,5–6 т/га, а найбільші – більше 3000 га – 6 т/га. Тому бачимо, що не дивлячись на те, що дрібні фермери незначно наростили урожайність з 3 до 4 т/га (підприємств до 100 га), середні підприємства мали стабільний рівень урожайності на рівні 5–6 т/га, а великі агровиробники дещо знизили свої показники – з 6,8 до 6 т/га, дрібні виробники залишаються все ще неконкурентними і потроху зникають з ринку, поступаючись своїми площами великим гравцям. Якщо ж подивитися на концентрацію земель, що обробляються підприємствами різних розмірів, можемо побачити, що існує цілком очевидна зворотна залежність між кількістю підприємств та розміром їх середнього земельного банку.

З наступного рисунку видно, що за статистичними даними Укрстату, чим більший розмір підприємства, тим менша кількість таких підприємств в Україні. Згідно офіційного групування суб'єктів за площею сільськогосподарських угідь, яка була у власності та користуванні у 2024 році, бачимо, що найбільша кількість підприємств, середня площа сільгоспугідь яких становить 29 га – 9474 підприємства, трохи менша – це підприємства розміром від 100 до 500 га з середньою площею угідь 234 га – 8551 підприємство, тоді як великих підприємств, що обробляють площу більше 5000 га – всього 481 суб'єкт, причому середня площа в цьому випадку уже набагато значніша – близько 9,5 тис. га, що є надзвичайно значним показником, особливо за європейськими стандартами. З цих даних можна зробити висновок, що існують ознаки концентрації значного масиву земель в руках незначної кількості великих підприємств, що є однозначною характеристикою монополізації ринку. Ідентифіковане нами зменшення дрібних сімейних фермерських господарств однозначно підтверджує цей факт. Проаналізуємо це детальніше, побудувавши графік залежності кількості підприємств, класифікованих в межах однієї з вказаних груп і їх середньої площі. Як бачимо, найбільшу кількість підприємств являють собою дрібні підприємства, причому ця ситуація має місце як на основі даних по всій Україні, так і на основі даних однієї з областей (Рівненської), яка, на нашу думку, може вважатися типовою з огляду на умови ведення аграрного виробництва.

(а)

(б)

Рис. 3. Групування сільськогосподарських підприємств України (а) та Рівненської області (б) за критерієм площ, що обробляються
Джерело: Державна служба статистики України [8]

Незначна кількість підприємств (481 одиниця) контролює 26% всіх сільськогосподарських угідь України, а разом із підприємствами другої найменшої за чисельністю групи – підприємств від 1000 до 5000 га, яких також небагато (4 тис. одиниць), частка площ, що обробляються уже цими двома групами підприємств сягає по Україні 274

до 74%, що складає переважну більшість сільгоспугідь України. Відмітимо, що підприємства такої площі за європейськими стандартами вважаються агрохолдингами. Зокрема, в європейській статистиці найбільшою групою класифікації є підприємства всього лиш більші від 100 га, і контролюють вони трохи більше 50% площ, проте за винятком площ, що обробляються сімейними фермерськими господарствами, тобто фактично ще менше [8].

Для проведення подальшого аналізу нами було обрано використати методику розрахунку коефіцієнта Джині та побудови кривої Лоренца.

Коефіцієнт Джині – це показник нерівності розподілу (доходів, землі, урожайності тощо), який при значеннях близьких до нуля показує, що на ринку існує повна рівність (усі мають однаково), а значення близькі до одиниці вказують на максимальну нерівність, коли усе зосереджено в одного учасника. Є два поширені підходи: аналітична формула через числові дані та геометричний метод на основі кривої Лоренца. Нами пропонується зробити дослідження на основі формули розрахунку через накопичені частки [9]. Якщо дані згруповані, зокрема як у нашому випадку у вигляді відсотків, тоді:

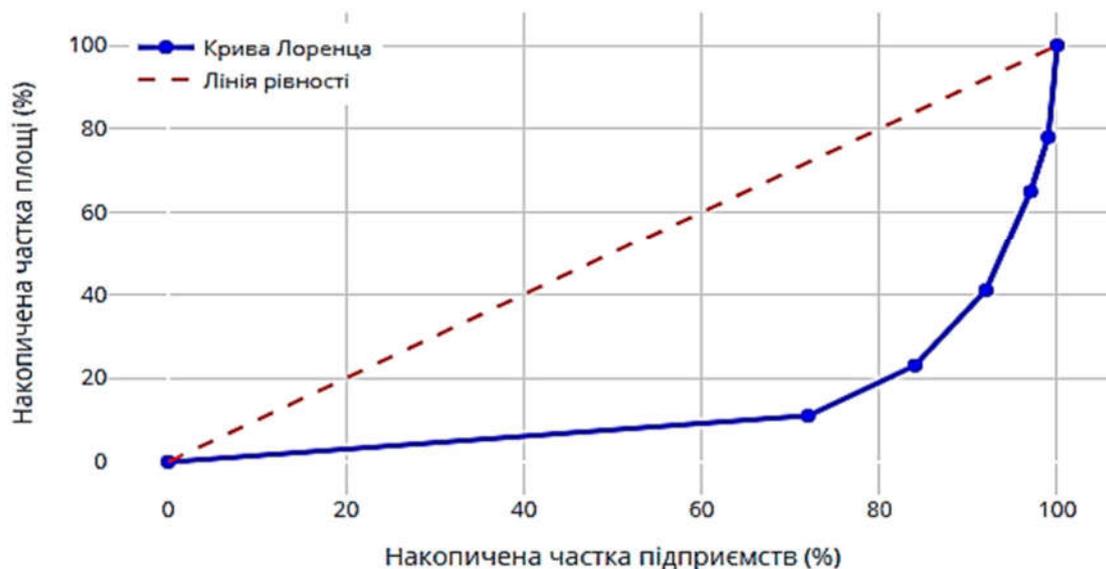
$$G = 1 - \sum_{i=1}^n (Y_i + Y_{i-1})(X_i + X_{i-1}), \quad (1)$$

де X_i – накопичена частка господарств, Y_i – накопичена частка землі.

Це по суті площа між діагоналлю рівності та кривою Лоренца. Геометричним змістом коефіцієнту Джині є відношення площі між діагоналлю та кривою Лоренца до всієї площі під діагоналлю.

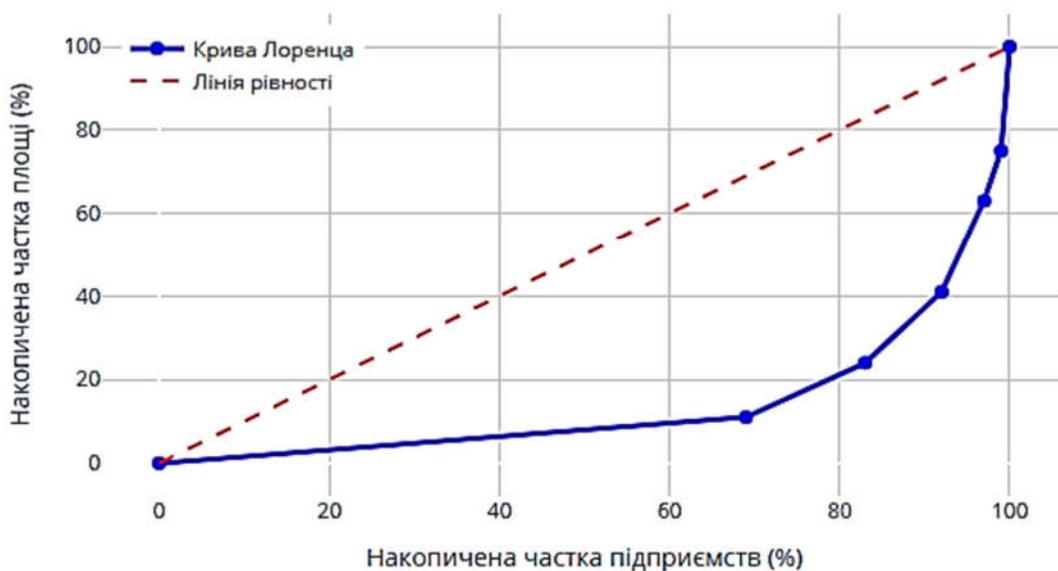
Статистичною базою досліджень, через надзвичайно велику кількість підприємств України, були обрані підприємства Рівненської області, яка, на нашу думку, є характерною для України, типовою сільськогосподарською областю, з типовими характеристиками структури аграрного виробництва та мінімальними пошкодженнями внаслідок воєнних дій. Дані про розподіл підприємств області за площею також відображають середньоукраїнські тенденції, які були представлені нами вище.

Крива Лоренца розподілу земель між підприємствами
Коефіцієнт Джині: 0.7294

(а)

Крива Лоренца розподілу земель між підприємствами
Коефіцієнт Джині: 0.7195

(б)

Рис. 4. Групування сільськогосподарських підприємств Рівненської області за критерієм площ, що обробляються

Джерело: Розраховано автором на основі: Державна служба статистики України [8]

В Рівненській області значна кількість дрібних фермерських господарств (123 середньою площею 238 га, 91 середньою площею 25 га, 71 середньою площею 75 га) і невелика кількість значних для українських реалій (а для середньоєвропейських – величезних) підприємств, зокрема 79 підприємств середньою площею 2,3 тис. га і 10 підприємств середньою площею більше 11 тис. гектарів, причому дві останні групи контролюють спільно 83% сільськогосподарських площ регіону.

Висновки. З рисунків видно, що в середньому по Україні і у Рівненській області як значення коефіцієнту Джині (0,7294 та 0,7195), так візуально форма кривої Лоренца підтверджують наше припущення про високий ступінь монополізації ринку землі в Україні. Це свідчить про суттєву нерівність, оскільки такий рівень концентрації становить загрозу для підтримання нормального рівня конкурентної боротьби на ринку та для формування економічної обґрунтованої ціни оренди земель сільськогосподарського призначення. Крім цього, висока монополізація в аграрному секторі призводитиме до зосередження контролю над логістичними шляхами та елеваторними потужностями в руках невеликої кількості великих підприємств. Загалом всі ці тенденції можуть поставити дрібні аграрні підприємства, особливо сімейні фермерські господарства, на межу існування, ставлячи під сумнів як продовольчу безпеку держави, так і опосередковано соціально-економічну та фінансово-політичну стабільність нашої країни. Не заперечуючи загалом право на існування великих підприємств, вважаємо, що державне регулювання в аграрному секторі має враховувати захист середніх та дрібних фермерських господарств від втрати земель.

1. Guiomar N. Typology and distribution of small farms in Europe: Towards a better picture. *Land Use Policy*. 2018. Vol. 75. P. 784–798. URL: DOI: 10.1016/j.landusepol.2018.04.012 (дата звернення: 20.10.2025). 2. Guarín A. A new typology of small farms in Europe. *Glob. Food Secur.* 2020. Vol. 26. 100389. URL: DOI: 10.1016/j.gfs.2020.100389 (дата звернення: 20.10.2025). 3. Божидай І. Кластеризація агропромислових підприємств України як основа ефективного стратегічного управління. *Agric. Resour. Econ.* 2019. Vol. 5(2). Pp. 86–98. URL: <https://doi.org/10.51599/are.2019.05.02.07> (дата звернення: 22.10.2025). 4. Sitnicki M., Kurinskyi D., Pimenowa O., Wasilewski M. Strategic formation of agricultural market clusters in Ukraine: Emerging as a global player. *Sustainability*. 2024. Vol. 16(21). 9430. URL: <https://doi.org/10.3390/su16219430> (дата звернення: 22.10.2025). 5. Зомчак Л. М., Дида А. О. Регіональна диференціація та диспропорції аграрного сектору України: кластерний підхід. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 6 (15). С. 24–30. URL: DOI: 10.32782/dees.15-4 (дата звернення: 25.10.2025). 6. Kuznietsova T. Case study on Ukrainian farm gross margin and direct cost analysis of wheat production. *BIO Web Conf.* 2024. Vol. 114. 01030. URL: doi.org/10.1051/bioconf/202411401030 (дата звернення: 25.10.2025). 7. Kovshun N. Global measurement of ecological footprint in

the context of sustainable development. *IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci.* 2023. Vol. 1269. 012032. URL: doi.org/10.1088/1755-1315/1269/1/012032 (дата звернення: 26.10.2025). 8. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 29.10.2025). 9. Wan M., Kuang H. and Yang, Y. Evaluation of Agricultural Green Development Based on Gini Coefficient and Hesitation Fuzzy Multi-Attribute Decision-Making: The Case of China. *Agriculture*. 2023. Vol. 13(3). P. 699. DOI:10.3390/agriculture13030699 (дата звернення: 20.11.2025).

REFERENCES:

1. Guiomar N. Typology and distribution of small farms in Europe: Towards a better picture. *Land Use Policy*. 2018. Vol. 75. P. 784–798. URL: DOI: 10.1016/j.landusepol.2018.04.012 (data zvernennia: 20.10.2025). 2. Guarín A. A new typology of small farms in Europe. *Glob. Food Secur.* 2020. Vol. 26. 100389. URL: DOI: 10.1016/j.gfs.2020.100389 (data zvernennia: 20.10.2025). 3. Bozhydai I. Klasteryzatsiia ahropromyslovykh pidpriemstv Ukrainy yak osnova efektyvnoho stratehichnoho upravlinnia. *Agric. Resour. Econ.* 2019. Vol. 5(2). Pp. 86–98. URL: https://doi.org/10.51599/are.2019.05.02.07 (data zvernennia: 22.10.2025). 4. Sitnicki M., Kurynskiy D., Pimenowa O., Wasilewski M. Strategic formation of agricultural market clusters in Ukraine: Emerging as a global player. *Sustainability*. 2024. Vol. 16(21). 9430. URL: https://doi.org/10.3390/su16219430 (data zvernennia: 22.10.2025). 5. Zomchak L. M., Dyda A. O. Rehionalna dyferentsiatsiia ta dysproportsii ahrarynoho sektoru Ukrainy: klasternyi pidkhid. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*. 2024. № 6 (15). S. 24–30. URL: DOI: 10.32782/dees.15-4 (data zvernennia: 25.10.2025). 6. Kuznietsova T. Case study on Ukrainian farm gross margin and direct cost analysis of wheat production. *BIO Web Conf.* 2024. Vol. 114. 01030. URL: doi.org/10.1051/bioconf/202411401030 (data zvernennia: 25.10.2025). 7. Kovshun N. Global measurement of ecological footprint in the context of sustainable development. *IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci.* 2023. Vol. 1269. 012032. URL: doi.org/10.1088/1755-1315/1269/1/012032 (data zvernennia: 26.10.2025). 8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (data zvernennia: 29.10.2025). 9. Wan M., Kuang H. and Yang, Y. Evaluation of Agricultural Green Development Based on Gini Coefficient and Hesitation Fuzzy Multi-Attribute Decision-Making: The Case of China. *Agriculture*. 2023. Vol. 13(3). P. 699. DOI:10.3390/agriculture13030699 (data zvernennia: 20.11.2025).

Lesniak O. Y. [1: ORCID ID: 0000-0001-7223-6352],

Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor

¹National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

ASSESSMENT OF THE DISTRIBUTION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES AND THE LEVEL OF CONCENTRATION IN THE AGRICULTURAL SECTOR

The article aims to assess the differences between individual

agricultural enterprises in terms of their size, identify the main trends and risks of monopolisation of the agricultural land market, and outline possible measures to improve its regulation. The main objectives of the study are to reflect the dynamics of the yield of major crops, the dynamics and structure of enterprises depending on their size, to evaluate the dependence of average yield on the average land area of enterprises in different groups, estimating the level of concentration in the agricultural land market in Ukraine as a whole and in the Rivne region in particular, as well as drawing conclusions about trends in the development of the agricultural sector from the point of view of achieving sustainable development. This article examines the distribution of agricultural enterprises in Ukraine in terms of their size and analyses relative performance indicators – gross income per hectare of agricultural land and yield indicators. The article analyses the grouping of agricultural enterprises in Ukraine by size (area of agricultural land) based on statistical data and provides a graphical assessment of the impact of average farm size on crop yields. In addition, the authors examine the level of monopolisation of agricultural land by calculating the Gini coefficient and constructing a Lorenz curve based on official statistical information. A more detailed analysis was carried out based on data from the Rivne region: data on the area of agricultural land and the size of production were analysed. It has been determined that both in Ukraine as a whole and in the Rivne region, the Gini coefficient and the visual shape of the Lorenz curve indicate a high degree of monopolisation of the land market in Ukraine. This demonstrates significant inequality, as such a level of concentration poses a threat to maintaining a normal level of competition in the market and to forming economically justified rent prices of agricultural land. In addition, high monopolisation in the agricultural sector leads to the concentration of control over logistics routes and elevator capacities in the hands of a small number of large enterprises.

Keywords: structure of the agricultural sector of the economy; level of concentration in the land market; monopolisation of the agricultural sector; Gini coefficient; Lorenz curve.

Отримано: 29 листопада 2025 року
Прорецензовано: 04 грудня 2025 року
Прийнято до друку: 18 грудня 2025 року